

sırımızda insanı Homo - ekonomik olarak vasıflandıranlar vardır. İnsanı tarifte bu yeni bir hareket değildir. Asırlar içinde kendini gösteren bütün sistemler insanın bir yönüne bakarak tarif etmişlerdir. Bunların yaptıkları tarifler üzerine eğilip biraz bakılınca bunların kısır ve inđi bir görüşü yansıttığı haliyle tebarüz eder. İslâm sanı emânet (1) yani mes'uliyet yüklenmiş ve en güzel kıvam üzerinde yaratılmış (2) bir varlık olarak belirtirken insan-daki asıl duyguyu da ifadelendirmiş oluyor.

İnsan geçimi için çalışır ve bunun için de bir yol takip eder. Müslüman, mâişetini temin etmeye uğraşırken bunu islâmî umdeleri göz önünde bulundurarak yapar. Bu bakımdan müslüman, ekonomik yönden de bizzat islâmî kurallar tarafından çevrelendirilmiştir.

«İslâmın iktisadî siyaseti hiçbir şüphe ve tereddüde mahal kalmayacak surette Kur'anda şu şekilde izah edilmiştir: «Tâ ki (servet) içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir devlet olmasın» (3).

Bu noktaya bakıldığı zaman İslâm'da güçlü bir kapitalist ekonomik sistem olmadığı gibi aynı şekilde ferdi mülkiyeti inkâr eden bir komünist ekonomik doktrin de yoktur.

Mademki cemiyet fertlerin terkididir, o halde fertlerin maddî ve mânevî plânda yaptıkları hayat, bizzat cemiyetin hayatı olacaktır. İslâm bu noktada ferdin ruhî atmosferine hemcinsine eğilmek bakımından önemle durarak fertleri birbirine esir veya sömürme vasıtası kılmaktan ziyade, birbirlerini tamamlayan destekler olarak onları yetiştirmeyi gaye edinmiştir. Biz islâmî yardımlaşma şuurunun nasıl yaşatıldığını devri saadetin tablosuna bakarak görebiliriz. Yalnız şunu belirtelim ki devri saadetteki hayat sos-

İslâm'da İşçi-İşveren Münâsebetleri

Osman ŞEKERCİ

(Biga İmam - Hatip Okulu
Meslek Dersleri Öğretmeni)

yolojik ve ekonomik yönden hâlâ tahlil edilmemiştir. Biz burada yalnız bir nokta üzerinde durmak istiyoruz.

İslâm bağımsız bir iktisadî hayata ve hür bir iradeye çok önem vermiştir. Bağımsız iktisadî hayatın ifadesini hieret tatbikatında görmek mümkündür.

Mekke büyük bir ticarî pazarı ve Mekke ile rekabet edecek başka bir pazar da yoktur. Mekkelilerin güçlenmesi için evvelâ onları iktisadî yönden çökertmenin gerektiği hususu şaşmaz bir gerçektir. Şayet iktisadî hayatın temel merkezi mesabesinde bulunan nokta doğrudan doğruya yıkılmazsa o zaman bunu besleyen yan pazarların veya bu pazarı besleyen yolların kesilmesi zaruridir. Hazreti Peygamber Medineye yerleşmekle, Mekkenin sahip olduğu pazar hüviyetini sarsmıştır.

Hazreti Peygamberin Site -

Devlet mesabesinde kurduğu Devlet az zamanda iktisadî bir bağımsızlığa sahip olmuş, Devletin ana yollarından hiçbir kayda tâbi olmadan seyrü-seferde bulunan ticaret kervanlarına (Devletin bağımsızlık hüviyetini zedeledikleri için) karşı tedbir almıştır.

HAZRETİ PEYGAMBERDEN EVVELKİ İŞÇİ DURUMU

Hazreti Peygamberden evvelki insanların durumu çok dramatiktir. İşçi hiçbir hukuka sahip değildir. Türlü desiselerle bazı insanların çevre üzerinde kurdukları Hege-monya diğer insanları yıkmak için bunu âlet olarak kullanmışlardır. İşveren sonsuz bir hürriyete ve tasarruf yetkisine sahip olmasına rağmen, işçi

(1) K. Kerim.

(2) K. Kerim, Tin sûresi.

(3) Prof. Dr. M. Hamidullah. İslâma Giriş.

bu noktada tek bir hakka bile sahip değildir.

Hazreti Peygamber devrine kadar gelmiş bütün içtimaf sistemlere bakıldığı zaman da bunların işçi hukukunu garanti altına almadıklarını bilâkis insanın insan eliyle sömürülmesine zemin hazırladıklarını görmek mümkündür.

ÜCRETİN KUR'AN-I KERİMDEKİ YERİ

Kur'an-ı Kerim bu noktada Hazreti Musa'nın Medyende yaptığı bir iyiliğe karşı ücretle istihdam edildiğini belirterek ücret meselesine böylece işaret etmektedir.

Burada üzerinde durulacak bazı esaslar vardır:

a — Hazreti Musa kuyunun başındaki kızlara kendi isteğiyle yardım etmiştir. Bunun sonunda mükâfatlandırılmak istenmiştir.

b — İşveren istihdam edeceği işçiye, kesinlikle ücretini belirtmesi ve işin mâhiyetini bildirmesi gerektiği gibi, işçi işverene açıktan açığa yapacağı iş hakkında fikirlerini söyleyebilir.

c — İşçinin, kendisine tevdi edilecek işi başarabilecek kudrete haiz olması lazımdır.

Kur'an-ı Kerim bu işin meşruyetini Hz. Musa vak'ası ile sarahaten ortaya koymuş oluyor.

İKİNCİ KAYNAK OLMASI BAKIMINDAN HADİSLERDE ÜCRETİN YERİ

Abdullah b. Ömerden (R.A.) Resulullahın şöyle buyurduğunu işittim.

«Ashabım! Sizden evvel gelip geçen milletlerden üç kişilik bir cemaat sefere gitmişler ve yağmura tutulup dağda bir mağaraya iltica etmişlerdi. Mağaraya girdikleri zaman dağdan bir kaya parçası aşağı düşüp bunların üzerine mağarayı kapadı. Bunlar aralarında görüştüler. İçlerinden biri de sizi bu kayadan bir şey kurtaramaz. Ancak ameli salihinizi yâd ederek Allaha dua ve iltica kurtarır» dedi.

İkisinin yaptıkları dua konusu mevzuumuzla ilgisi olmadığı için buraya almıyoruz. Yalnız üçüncünün duasını takdim ediyoruz:

«(Allahım sen her şeyi pek yakından bilirsin) bir defa ben bir takım işçiler isticar ettim. İçlerinden bir işçi müstesna olmak üzere bunların ücretlerini verdim. Fakat öbür işçi ücretini bırakıp gitti bunun ücretini (ticaretle) değerlendirdim. Hatta onun bu ücretinden hayli servet vücade geldi. Bir zaman sonra bu işçi bana geldi ve ey Allahım kulu ücretimi bana ver dedi. Ben de ona: Şu gördüğün deve, sığır, koyun (ve bunlara hizmet eden) köle hepsi senin ücretinden meydana gelmiş bir servettir dedim. Bu işçi: Ey Allahım kulu, benimle alay etme, dedi. Ben de ona: Hayır seninle alay etmiyorum. (Bu bir hakikattir, malını al götür dedim) o da bunları sürüp götürdü, bunlardan hiçbir şey bırakmadı. Rabbim bu hayır ve sadakatimi senin rızan ve muhabbetin için ihtiyar ettimse şu kaya parçasıyla bunaldığımız şu dağlıktan bizi kurtar, diye dua ettim.» (diğerlerinin duasıyla biraz açılmış kaya parçası bu sonuncusunun duasıyla) tamamen açıldı bunlar da mağaradan çıkıp gittiler.»

Bununla Hazreti Peygamber ücretin durumunu ücreti beğenmeyen işçinin hareketine karşılık, işverenin bunu ganimet bilmemesi hatta bu parayı çalıştırıp işçiyi faydalandırmak için bunu ticârette işçinin yararına kullanması gerektiğine işaret ediyor.

ÜCRETİN İSLAM FIKHINDA YERİ

İslâm hukukunda ücretler müstakil bir bölüm halinde inceleme konusu olmuştur. Ücretlerin verilmesi iki yoldan olur:

a — Ecri misli.

b — Ecri müsamma.

a — Bu yetkili bir heyetin takdiriyle işçiye verilen ücrettir. Bugün yetkili heyet işçi sendikalarıdır. İslâm hukuku

bunu «yetkili heyet» olarak isimlendirmiştir.

b — Bu ise işçinin doğrudan doğruya işverenle anlaşmış bir ücret üzerinde mutabakata varmalarıdır.

ÜCRET KELİMESİ

Ücret işçiye verilen mükâfat mânasına geldiği gibi aynı zamanda gayri menkulleri kiraya veya icara verip bu maldan gelen menfaat anlamına da gelir. Acaba bu ikisi İslâm hukukunda niçin aynı bölümde inceleme konusu olmuştur?

Bir mal belirli bir zaman için kiraya veya icara verilir. Aynı şekilde bir şahıs da belirli bir iş yapmak için işverenle anlaşabilir. Her ikisinin sonunda da beklenen ve verilen bir mükâfat ve ücret vardır. Bu bakımdan her ikisi de aynı bölüm içinde inceleme konusu olmuştur.

GENEL HÜKÜMLER

1 — İşçinin ücret alabilmesi için işverenle yaptığı anlaşmada gösterilen işi yapması gerekir, yoksa ücreti alamaz.

2 — İş mahallinde bulunduğu takdirde bu işi yapmak için fırsat bulmasa dahi işçi ücret almaya hak kazanır. İş reddettiği takdirde ücret almaya hak kazanamaz.

3 — İşçi ücreti ancak işi yapmakla hak kazanır. Bu duruma göre bir marangoz yapmadığı kapı hakkında ücret talep edemez.

4 — Ücret meselesinde ihtilâf olunca ehli vukuf, yapılan işe bakmak suretiyle bir karar verir.

ANLAŞMA

Anlaşma yapılırken dikkat edilecek hususlar vardır.

1 — Anlaşmayı yapacak kimsenin akli muvazenesi düzgün ve ergin olması gerekir. (Dilsizin yapacağı işaret, anlaşma için kâfidir.)

2 — San'atla ilgili bir işte ise: Malın nasıl yapılacağını, ne gibi bir malzeme kullanılacağını belirtmek gerekir. Meselâ: Bir kazak yapılacaksa

şekli, rengi ve nasıl olacağı belirtilmelidir.

3 — Nakil işlerinde, malzemenin nereye nakledileceği, yolun durumu, ağırlığın ne kadar olduğu anlaşmanın başında söylenmelidir. (Böylece işin neticesinde çıkması muhtemel olan kötü sonuçlar bertaraf edilmiş olur.)

ANLAŞMAYI BOZMA

1 — İşveren, işçiyi, gayri islâmî bir işte istihdam etmek için onunla anlaşma yaparsa bu anlaşma feshedilir.

2 — Kocasının izni olmadan zevcesini hizmet için ücretle tutmak gayri sahihtir. (Hanbeliler ise ücret hususunda şu önemli üç noktayı esas olarak kabul ederler) :

a — Ücret belli olmalıdır.

b — Peşin olabileceği gibi zimmette kalan bir borç da olabilir.

c — Anlaşmada menfaatin belli olması gerektir. Meselâ: Bir malı başka bir yere taşırken malın neden ibaret olduğunu, nereye götürüleceğini belirtmek lâzımdır.

Burada şunu belirtmek yerinde olur. Ücret mukabilinde işçi çalıştırmak isteyen işverenin işin sonunda herhangi bir hâdisenin çıkmasına mahal bırakmamak için yapılacak işin nevini, bu işin ne kadar zaman alacağını ve işçiye ne kadar ücret vereceğini belirtmesi gerekir.

İkinci bir husus da, işçiyi gücünün yeteceği bir işde çalıştırmak gerektir. İşçiyi gücünün dışında kalan bir işde çalıştırmak gayri hukukidir.

ÜCRETİ ÖDEME DURUMU

Anlaşma yapıldığında bu anlaşmada ücretin nasıl ve nerede verileceğini de belirtmek gerekir.

a — İşçi iş yerinde ücretini alır.

b — İşçi her hangi bir şey taşıyan meselâ bir hamal ise böyle bir şahıs ücretini o şeyi menziline bırakınca alır, bu

İmameyne göre olur, mecellede aynı kaideyi kabul etmiştir.

Hazreti Peygamber ise: «İşçinin ücretini, alınının teri kumandan ödeyiniz.» buyurmuşlardır.

ÜCRETİN TAYINI

1 — Ücret tayin hususunu, Hazreti Peygamberin bir hadisi ile belirtebiliriz.

Bir işveren bir gün Hazreti Peygambere gelip, ona şöyle bir sual tevcih eder: «Ya Resûlallah! Ben yanımda işçi çalıştırıyorum. Fakat onların hakkını ödeyip ödeyemediğimi bilmiyorum, bu hususta bana bir yol gösterir misiniz?

R Resûlullah : «Aynı işte sen çalış, kendine ne gibi bir ücret tayin ediyorsan, işçiye de aynı ücreti ver» buyurdular.

Bir hadise göre işverenin (devlet veya özel kişiler) işçiye karşı yapmak mecburiyetinde olduğu dört şey vardır:

1 — İşçinin evi yoksa ona ev tedarik etmesi.

2 — Bekâr ise onu evlendirmesi.

3 — Hizmetçisi yoksa bir hizmetçi vermesi.

4 — Binecek aracı yoksa ona bu aracı temin etmesi (4).

Böylece az da olsa İslâm Hukukunda işverenin işçiyle olan münasebetlerini belirtmiş oluyoruz. Cidden büyük bir araştırma isteyen bu önemli mevzuun daha fazlasıyla ihmal edilmemesi en büyük arzumuzdur.

(4) Ebu Davud'un rivâyeti.

NE GÜZEL

Düşerek yollarına tanımadan kendimi,
Derin bir iştiyakla seni bilmek ne güzel.
Kurtulup şu girdaptan, görmek için Rabb'imî,
Gözümdeki perdeyi yaşla silmek ne güzel...

Zulmü yuttu bir petek, arı oldu, bal oldu.
Kirlen sokakta yaya, arabama nur doldu.
Şeytan dönmek üzere aramızdan kayboldu.
Hikmetinin sırrında seni bulmak ne güzel...

Gül var kokusu yoktur, kokuda ise gülü,
Kafeslere lüzum yok, esir ettik bülbülü,
Beşere demek gerek; artık yaşayan ölü,
Yaşayabilmek için; şimdi ölmek ne güzel...

Tabulaşıyor şehvet, sapıtıyor insanlık,
Güneş göçtü ebedi, hâkîm oldu karanlık,
Emelimdi; katında buluşayım bir anlık,
Seninle o vuslata erebilmek ne güzel...

● MUHSİN İLYAS SUBAŞI